

Gesztelyi Hermina

Menjünk Másodiknapozásba!

Vass Tibor legfrissebb, 2012-es kötetéhez a *Mennyi semenni*hez Vörös István írt nagyszerű fülszöveget, amely remekül megragadja a kötet lényegét. Bár az elején nem értettem teljesen az elismerő szavakat, mert belekezdve a versek olvasásába bennem az a kérdés fogalmazódott meg, hogy a szójátékok elbírnak-e egy teljes kötetet. A *Mennyi semenni* egyik nyelvi kihívása éppen az, hogy az olvasó átverekedje magát a nyelven, a nyelv kifejező és mégis figyelem elterelő erején. Előre haladva a szövegekben az ember hozzászokik a nyelvi játékokhoz, és könnyedén túllát rajtuk, ettől kezdve válik még izgalmasabbá az olvasás, és innen nyerne értelmet Vörös István szavai is.

A borítón rengeteg kulcs látható egy üvegben, ez a kép is Vass Tibor munkája, aki az íráson kívül egyéb művészeti ágakban is sikeres. Ez a jártassága a versek képi világában és szóhasználatában is tetten érhető. A *Mennyi semenni* cím, ahogy a korábbi kötetek címei is (például *Nem sok sem*) figyelmeztet, hogy ha kinyitjuk a könyvet, akkor egészen sajátos nyelvi univerzumba lépünk. Ez első pillanatban akár rémisztő is lehet, más, mint amit eddig ismertünk, bizonytalanságot, idegenkedést válthat ki. Ám az is nagy kedvvel forgathatja Vass Tibor verseit, aki kevésbé fogékony erre a világra, mert a sok nyelvi lelemény és játék önmagában élvezetessé teszi az olvasást. A kötet nyitóverse az *Indulok Jukóapába*, és rögtön ezt követő párverse, az *Indulok*

Jukóanyába máris bevezet olyan motívumokat, témákat és fordulatokat, amelyek a kötet egészében meghatározó szerephez jutnak, illetve a kulcs említésével kapcsolódni látszik a borítóhoz is. Az apa és az anya központi motívumok, igen sok versben említésre kerülnek, a múltból idézőnek fel, és legtöbbször az elvesztésük feletti fájdalom hatja át a szövegeket. Határozottan felidéződhet az olvasóban korábbi apa- és anyaszövegek emléke, legerősebben talán Esterházy Péter művei, azok közül is például a *Semmi művészet* („Művészanyám belsejében egy ideje / a semmi művészapákat csinál.” *Indulok Jukóanyába*). Az apa mint művész jelenik meg ebben a versben („Apám nagy művész, elnyel, gravitál.” *Indulok Jukóapába*), és ennek a két minőségének az összefonódásából szinte egyenes az út az alkotás képzelet felé, így az apa, mint teremtőerő túlmutat a pusztán utódnemzésen, egyfajta egyetemes origóvá válik („Apám életműve nem én vagyok, / apám életműve minden ember, mőség, műfog.” *Indulok Jukóapába*). Ezt erősítheti a kulcs és a zár mint a férfi és női princípium metaforája, amely magában foglalja a születés gondolatát is, így pedig a lírai én születésének története egybe esik a kötet első versével, mintegy a kötet születésével. Az apa eddig elmondott minőségéből fakad, hogy valamiféle misztikus mindentudás lengi körül figuráját („Apám műve az idegenség, apám műve a titok.” *Indulok Jukóapába*), mivel ő a titok létrehozó-

ja, így ő annak tudója is („Apám a lakatot örökre zárja, / ha az örökre az, ahonnan most én jövök. / Apám a kulcsot folyton elrakja” *Indulok Jukóanyába*). Ezek a sorok felidéznek Ady Endre *Sem utódja, sem boldog őse...* kezdetű költeményét, amely nemcsak szóhasználatában, képi világában tekinthető előképnek, hanem a szeretet iránti sóvárgás megfogalmazásában is, ami itt kevésbé explicit módon történik meg, mégis egyértelmű az apa felé irányuló vágy. A kulcs is más konnotációt kap ebből az aspektusból, a titok nyit(ó)jává válik. Ez ismét visszacsatol a borítóhoz, és kiterjeszti a metaforát a kötet egészére. Innen nézve tehát az összes szöveget és sajátos nyelvezetüket olvashatjuk akár rejtvényként is, amelyhez meg kell találni a megfelelő kulcsot, talán egyet az üvegben lévő köztül.

Az apa és az anya alakja legtöbbször szokatlan azonosításokon keresztül jelenik meg („Apám Kill Bill, anyám Trauma Thurman.” *L’amerika l’imerike* vagy „Apám cintányér. Anyám hőscincér.” *Indulok Krakóba*), amelyek meglepik az olvasót, és újabb perspektívából láttatják a szülőket. Emlékképként jelennek meg, hiszen már nem élnek („anyám szokatlanul halt meg” *Szeged szegged*), általában egy-egy hétköznapi dolog kapcsán idéződnek fel a lírai énben. Emiatt viszont nagyon is élőként tűnnek fel, hiszen alig akad olyasmi, amihez ne kötődne családi történet, érzés, még mindig visszhangzanak az intések („ne bántsá apádat, fiam, szeretted az mindig, / csak így tudta kifejezni” *Túllevés*). Az idézett részletben talán megragadható az a feszült viszony, ami újra és újra arra készteti a már felnőtt ént, hogy megkíséreljen megbirkózni szülei, elsősorban talán apja emlékével. A versekből ugyanis hol nosztalgikus, az otthon melegével átjárt családi emlékek bontakoznak ki („Anyám / vadása puha, ízletes.” *Indulok Semjénbe*),

hol viszont az apa-fiú viszony nehézségei a fiú szemén át láttatva, aki felnéz az apjára, elismerésre vágyik tőle, de vélhetőleg ezt nem kapta meg. Ez a nehezen artikulálható érzés olykor József Attila-i dühben manifesztálódik („apám a forgalomból hogy vont ki magát, / ordítottam, morzékoltam, az élet rövid, hosszú, / engem figyelt, vitt volna inkább a padlásra.” *Mnemonic*), ami egyúttal azt is jelzi, hogy minden szemrehányás ellenére az indulatok fájdalmat és szeretet takarnak. Ebben a relációban pedig az anyának leginkább a békítő, egyensúlyozó szerep jut.

A kötet másik uralkodó témája a falusi élet, amely nem idillien természet közeli, nem is móriczian barbár, hanem olyan teremtett világ, amelyet tapasztalataink alapján könnyen meg tudunk feleltetni a valóságnak. A faluban körbe lehet biciklizni (*Körmös*), lehet a cimborákkal borozni (*Orroltbor*), de itt is jelen van a modern technika („ezt jártam utána egy blogban” *Kondormagos*), nem metaforikus helyszín tehát, sokkal inkább realitásnak tűnik. Gyakran társulnak hozzá a népmesék jellegzetes fordulatai (*Meseszín*), amelyek hangulatkeltő szereppel bírnak, de egyúttal látványos kontrasztot teremtenek a boldog mesei befejezés és a valóságban gyakran tragikus vég között. A mesék mellett bizonyos nyelvi formulák, ritmikus ismétlődések pedig az imákat, zsoltárokat idézik („Uram, add, hogy hálás tudjak lenni mindazoknak, / akik hálátlanok” *Elsővers*). Egy-egy sor erejéig beemelődik a popkultúra is („WolfKa Tiábra” *Mi az ábra*), de láthatóan a keresztény és a népi kultúra jelentik a szövegek hivatkozási mezejének alappilléreit. Ezeket kívül jelentős apparátust biztosítanak a magyar költőelődök, aminek következtében intertextuális utalások szövik át a teljes kötetet („Egy, csak egy macska van arton a vidéken” *Szögmérő*). A korábban említettek után nem meglepő, hogy József

Attila sorai parafrázeálódnak leggyakrabban, de fülünkbe csengenek még az Ómagyar Mária-siralom és Shakespeare részletei is.

Mindezek mellett tagadhatatlan, hogy a kötet legfőbb témája maga a nyelv, ami örök talány és kimeríthetetlen forrás. Nem egyszerűen arról van szó, hogy a nyelvi kifordítások és etimologizálások egy sajátos nyelvszemléletet eredményeznek, hanem metanyelvi síkra terelődik a kérdés, és egy hihetetlenül reflektált nyelvhasználatot hoz létre („Apám enzsámbe / ment” *Enzsám*; és „Be vagyunk vészesen idegződve. / Idegbe a szöve, sülvébe a főbe, / rókához ravasz, Vivaldihoz évszak, rivaldához fény.” *Monyha Liza*). Folyamatos önreflexió és önkorrekció („jesszus [korr.: Jesszus]” *Indulok Másodiknapozásba*) jellemzi a versnyelvet, amelynek tárgya gyakran saját maga megalkotódása. A szóhasználatnak ez a nagyfokú tudatossága olyan alapvető nyelvfilozófiai kérdéseket vet fel, mint hogy mi beszéljük a nyelvet, vagy a nyelv beszél minket. Vass Tibor kötetében nagyon erős és tudatos kísérlet történik arra, hogy az előbbi valósuljon meg, és tulajdonképpen az egész kötet tétje, hogy ez sikerül-e. Éppen ezért választ olyan kanonikus, mantraszerűen a tudatunkba égett szövegeket, mint az imák („és bocsásd / meg a mi léteinket, / miképpen mi is megbocsátunk / az ellenünk létezőknek” *Indulok Orchideásba*), szólások és mondások („Az a bélyeg, hogy akarjon a lényeg.” *Borité*), iskolai memoriterek („Mama, hajlebenj az égen, / oldj mély valakit” *Kénszén*). A meghökkentő szójátékok nemcsak elgondolkodásra készítetik az olvasót, hanem egyúttal maguk is egzisztenciális problémákat fogalmaznak meg, mint ahogy az *Indulok Orchideásba* részlet is mutatja.

A nyelvi nehézségek másik aspektusa a fordíthatóság vagy fordíthatatlanság örök problémája („Zavarban vagyunk / a dolgok

lefordíthatatlanságától, / átültethetlenségeitől” *Alba, nigra*). A fordításhoz persze mindenekelőtt arra van szükség, hogy saját anyanyelvünknek birtokában legyünk, már ha ez egyáltalán lehetséges. A nyelv megértéséhez közelebb vihet az elnevezés gesztusa. Ez ismét olyan, régóta megválaszolatlan kérdésekkel szembesít, mint hogy valami a nevéől vagy a funkciójától válik azzá, ami, s mi a lényegi tulajdonsága („Maglehetősen fennhézjó leurnázni két műanyag vacakot, / csak mert azokból szórják / urnailag a hamvakat, / csak mert forró pálcával, szép kalligráfiával / beléjük égetve-írva azonosítás-lehetőség / égett s végett nevek, születési / és halálzási dátumok, de/maradjanak mégiscsak urnák, / héjazzon fenn egyes számban a szavak.” *Indulok Eperfásba*). Még rengeteg izgalmas nyelvi kérdést tartogat a kötet, köztük például a szóalkotást, amely gyakran elő is kerül a szövegekben („Apa, ennyire dóó nem vagyok... Van az a nyelv, a dóó, / amin el lehet debrecsenni szépen” *Tárlattorta*). Ezek láttán az olvasó egyszerre a nyelvvelsajátító pozíciójába is kerül, a kontextus, a mondatbeli helyzet alapján próbál jelentést társítani ezekhez a szavakhoz, de biztos támpontok nélkül valószínűleg nem jön létre két egyforma értelemadás, így mindenki megalkotja a saját nyelvét.

Ha a kötetkompozíció felől vizsgáljuk a szövegeket, akkor is elsősorban a nyelv korábban említett aspektusai jelentik az összetartó erőt. Persze az is felfedezhető, hogy az egymás mellett elhelyezkedő versek gyakran felelnek egymásra, és láthatóan nagyon tudatos elrendezés alakította ki a versek sorrendjét. Látványossá válik a kompozíció, ha az első három és az utolsó három verset tekintjük. Egyrészt szembeötlő a szimmetria: *Indulok* versekkel (*Indulok Jukóapába*; *Indulok Jukóanyába*; *Indulok Hagyomba*; *Indulok Jajkuba*) kezdődik és fejeződik be a kötet, másrészt pedig az

Elsővers és a *Hibátlan vers* viszonya. Az *Elsővers* az előtte álló apa- és anya-versekből megszületett költő fohásza a nyelvi képességekért („mert tőlük lehet mód / megtanulnom igék idejét, szók fajait, / nemek nemeit, korok korait” *Elsővers*), és az első vers megalkotása is („Add, hogy szeressen / a vers, amelyik az enyém” *Elsővers*). Ahogy a vers címe is utal rá, ez a szöveg a kezdet, ezért is szövi át a hétnapos teremtésmítosz, zoltár-parafrázisok és egyfajta szakrális emelkedettség. A nyelv maga itt teremtődik meg, majd a későbbi versek során maga válik teremtőerővé. Így jutunk el a *Hibátlan vers*ig, amely éppen a hibátlan vers lehetetlenségét tematizálja („vagyis A *Hibátlan vers* nem íródik meg soha, / vagy A *Hibátlan vers* hibátlanul nem íródik meg soha” *Hibátlan vers*). De felteszi a kérdést, hogy ki tehet a hibáról, és hogy vajon mi a nagyobb hiba: hibás verseket alkotni egy hibátlan reményében vagy várni a hibátlan versre?

Túlzás nélkül nevezhetjük nyelvi bravúrnak és a nyelv teljes kifacsarásának azt, amit Vass Tibor véghezvisz ebben a kötet-

ben. A nyelv által minden kiderül a nyelvről, és az eddig elmondottak alapján már nem is olyan nagy talány, hogy az a korábban emlegetett kulcs maga a nyelv („A különbözet / szó hogyan van, és hogy természet meg / gyümölcs között van-e olyan. Ott lehet a titok / nyitja, nyíltak nyíltja, a nyitok titka.” *Alba, nigra*). Ismét metanyelvi síkra lépünk át, a nyelv önmaga nyitja, önmagából érthető meg. És mivel a világ is a nyelv által létezik, ha megértjük a nyelvet magát, akkor több eséllyel érthetjük meg magát a világot is. Visszacsatolva ahhoz a gondolathoz, hogy olvasás közben minden befogadó megalkotja a saját nyelvét, ebből következik, hogy egyúttal saját világot is teremtenek, ahogy a kötetben is megképződik egy sajátos tér. Ennek elemei valós helyek, városok úgy, mint Miskolc, Hernádkak, Szinva, Deszkatemplom, Krakkó, Moszkva stb., erre íródik rá a nyelv által teremtett világ, *Indulok Ótvarsba, Indulok Csikóhalba, Indulok Kereszttegeződésbe, Indulok Másodiknapozásba* stb. Ez után a kötet után mindenkinek lesz hova indulnia.

(Vass Tibor: *Mennyi semenni, Spanyolnátha Könyvek 9. Hernádkak, 2012*)